

บทที่ 5 สารคดี

สารคดีคืออะไร แตกต่างจากข่าวอย่างไร

สารคดี (Feature) แตกต่างจากข่าว (News) ดังนี้

ข่าว (News) เน้นไปทาง Who, What, When และ Where หมายถึงว่า ใคร, อะไร, เมื่อไหร่ และที่ไหน

เช่น นาย ก. ได้ขับรถชนคนที่บางประกง เมื่อวานนี้

สารคดี (Feature) เน้นไปทาง Why และ How คือหมายถึง ทำไม และอย่างไร

เช่น ทำไมนาย ก. ต้องเสียชีวิต เขาเสียชีวิตอย่างไร

สรุปความได้ว่าสิ่งที่จะเป็นสารคดีได้นั้น เรื่อง"ต้องเป็นความจริง" และต้องมี"สาระ"

สิ่งใดที่เป็นข่าวและสามารถที่จะเป็นสารคดีได้

มีอยู่อย่างน้อย ๓ ประการคือ

ก) บทความทั่วไปที่ไม่ใช่เป็นการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างเดียว บทความดังกล่าวนี้ อาจจะเป็นบทความพูด เรื่องต่างๆ ในความคิดเห็นทางด้านวิทยุ หรือ บทความทางด้านหนังสือพิมพ์ อันเป็นการแสดงความคิดเห็นแต่อย่างเดียว หรืออาจจะกล่าวในเชิงแนะนำเรื่องราวที่เกิดขึ้น หรือสภาพการณ์ของเรื่องต่างๆ ก็ได้ แต่ในกรณีสารคดีแล้วจะเห็นได้ว่าได้นำเรื่องราวที่เกิดขึ้นจากบทความบางอย่าง ซึ่งค่อนข้างหนักมา เสนอกับผู้ฟังในลักษณะที่ผู้ฟังได้ประโยชน์ ได้รับความสนใจจากเนื้อเรื่อง ให้ความเพลิดเพลิน ตลอดจนสละของสารคดี ที่ให้ทั้งความรู้และความน่าสนใจ

ข) ข่าวที่เป็นสารคดีได้นั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องอ่านเล่น หรือเรื่องสมมติโดยไม่อาศัยความจริงเป็นหลัก ทั้งนี้เรื่องที่เกิดขึ้นเป็นสารคดีนั้น มักจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง หรือเรื่องที่มีเค้าโครงจากความจริง ฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นจนเป็นสารคดีจึงอยู่ในสภาพเชิงข่าว หรือวิธีการเล่าแบบให้คนอื่นฟังจากการที่ตนได้รับทราบข่าวมา และบางกรณีก็ทำให้เกิดมีการเร้าอารมณ์อยากติดตามข่าว หรืออยากพบอยากเห็น

ค) ข่าวที่เป็นสารคดีได้นั้นควรเป็นทั้งร้อยแก้วร้อยกรองแม้กระทั่งภาพพูด ทั้งนี้เนื่องจากสารคดีได้นำมาจาก เรื่องราวที่เกิดขึ้นประเภทนี้ และนำมาบรรยายในสภาพว่า"ทำไม" (Why) และเมื่อ

มีคำว่า "ทำไม" แล้วก็มีคำต่อมาว่า "อย่างไร" (How) ตั้งแต่นั้นว่า ภาพเหตุการณ์นี้ทำไมถึงเกิดขึ้นมาได้ และมันเกิดขึ้นได้อย่างไร

การเขียนสารคดีนั้นควรทำอย่างไร

การเขียนสารคดีนั้นควรทำดังนี้

- ก) ต้องพิจารณาว่าการเขียนสารคดีนั้น เราเขียนเพื่อจุดประสงค์อะไร จะสนับสนุน หรือคัดค้านอย่างไร หรือเพียงแต่จะให้ข้อเท็จจริงแล้วเขียนอยู่ในประเด็น
- ข) วางเค้าโครงให้แน่ ให้มีวรรณำ ตัวเรื่อง การจบ และหลักเกณฑ์ที่ดี
- ค) เขียนให้กระชับร้อยย้าให้ยึดยาด กลายเป็นพรำพรรณาไป
- ง) เวลาจบ ให้จบอย่างมีความหมายให้ผู้อ่านได้อ่านได้รับความรู้หรือได้ครุ่นคิด
- จ) การใช้ภาษา ใช้ภาษาง่ายๆ คนทั่วไปฟังหรืออ่านเข้าใจได้ดี อย่าลืมว่าศัพท์บางคำปะทานุกรมแปลความหมายไว้อย่างหนึ่ง แต่ความเข้าใจของชาวบ้านอาจมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง เช่น คำว่า "กระสวย" คนอ่านบางคนก็รู้ และบางคนก็ตีความเป็นอย่างอื่น

ลักษณะที่ดีของสารคดี

ก) ควรให้ความรู้หรือความบันเทิง (Knowledge and Entertainment) ทั้งนี้ เพราะว่ สารคดีนั้นไม่ใช่ข่าว แต่เป็นเหมือนเล่า เรื่องให้มีความเพลิดเพลิน โดยการใส่ความรู้เข้าไปด้วย จึงเป็นการให้ประโยชน์ทางด้านความรู้ทั่วๆ ไป ในการกล่าวถึงสิ่งนั้น และในขณะที่เดียวกันก็ให้ความเพลิดเพลินไปในตัว เช่น มีการเล่าถึงการก่อสร้างพีซมาฮาล ก็เล่าถึงความรักของผู้สร้างในการเป็นอนุสรณ์แห่งความรัก และมีการกล่าวถึงความรักของคนอื่นๆ ว่าเป็นอย่างไร โดยการถามกับผู้ฟัง นับว่าเป็นการทำให้คุ้นเคยกันมากที่สุดทีเดียว

ข) ทันต่อเหตุการณ์ (Timeliness) เช่น สมมติว่าในขณะที่กำลังเกิดเหตุการณ์ในอิหร่านไม่ว่าจะเป็นสถานการณ์ในประเทศ หรือกรณีทำสงครามกับประเทศฮิรัค เราก็อาจจะจัดทำสารคดีเกี่ยวกับกรณีสงครามกันระหว่างอิหร่านกับฮิรัคว่าสาเหตุจาก เกิด เรื่องราวนั้นเพราะอะไร เราไม่ได้รับเคราะห์ข่าว แต่เราพูดถึงสภาพว่าทำไมจึงเป็น เหตุการณ์ต่อมา และได้เกิดผลอย่างไรในเหตุการณ์ที่สืบเนื่องนั้น

ค) เขียนให้อ่านเข้าใจง่าย (Easy to Understand) การเขียนในที่นี้หมายถึงใช้คำพูดที่คนฟังวิทยุแล้วสามารถ เข้าใจได้ทันทีด้วยถ้อยคำที่ฟังแล้วรู้เรื่อง และเป็นเรื่องที่คนฟังแล้วสนุก อยากติดตาม

การใช้คำพูดแบบกระตือรือร้นและคนฟังแล้วเข้าใจ ไม่ใช่สำนวนหรือศัพท์ทางวิชาการมากเกินไป หรือใช้ภาษาอื่นมาปน ก็เป็นสิ่งที่หนึ่งที่ทำให้คนฟังวิทยุจากสารคดีนั้น เกิดความเพลิดเพลิน พร้อมกับอยากติดตามรายการ

ง) ไม่ล้นไม่ยาวจนเกินไป ตามธรรมชาติของมนุษย์นั้นมักจืดจืดในสิ่งใหม่ๆ หรือสิ่งที่ได้สัมผัสมาใหม่ๆ พร้อมกับติดตามในสิ่งนั้น ถ้าหากว่าได้สนใจเกี่ยวกับเรื่องราวของสิ่งนั้นมาก่อน ฉะนั้นเวลาที่มีสารคดีทางวิทยุในเรื่องที่ตนชอบ หรือในเรื่องที่ตนสนใจ คนจึงติดตามในสารคดีนั้น ในการฟังสารคดี ถ้าหากว่าสารคดีสั้นเกินไปก็ทำให้คนบ่นเสียดยายว่าทำไมจึงจบลงรวดเร็ว เหลือเกินยังอยากฟังต่อไปอีก แต่ถ้าสารคดีนั้นยาวก็ทำให้เกิดความตั้งใจฟังนานๆ เมื่อตั้งใจมากๆ สารคดีนั้นก็ยังไม่เสียที่ก็ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายขึ้นมา เพราะยาวจนซีเกียจติดตาม

จ) ชวนให้น่าฟัง การที่สารคดีมีลีลาชวนให้ฟังในการจัดรายการ และมีเพลงประกอบ ก็เพราะเป็นสิ่งที่หนึ่งที่จะทำให้รายการมีคุณค่าทำให้คนอยากฟัง เพราะฟังแล้วได้รับความเพลิดเพลินและมีสาระ ไม่เยิ่นเย้อทำให้คนอยากฟังต่อสารคดีที่น่าฟังนั้น

ฉ) ชวนให้คิด เมื่อจบแล้ว ดังที่กล่าวแล้วว่าสารคดีนั้นผิดกับข่าวตรงที่ว่าสารคดีนั้นเกิดขึ้นมาเพราะเน้นในเรื่องเกี่ยวกับว่าทำไมถึงเป็นเช่นนั้น และทำไมถึงเป็นอย่างไรมัน การที่เป็นเช่นนั้น หรือ การเป็นอย่างไรมัน ก็เป็นเหมือนการคลี่คลายปัญหาในสิ่งที่เราต้องการให้ทราบ เกี่ยวกับสารคดีที่เกิดขึ้นนั้นให้คนได้รับทราบ และเราก็อาจจะพูดวิทยุถึงท้ายสารคดีให้คนติดตามมาหลังก่อนจบรายการก็ได้ เช่น ...แล้วกรุงศรีอยุธยาจะสิ้นคน เก่งฉกาจอีกหรือ?

ช) มีความเข้าใจในการบรรยายสารคดีแต่ละครั้งนั้น หากว่าผู้บรรยายเข้าใจบรรยาย หรือมีลีลาในการบรรยายสนุกสนาน เพลิดเพลินนั้นก็เป็นที่ตั้งใจของคนฟัง และยังมีเพลงประกอบผสมกับสารคดีที่รับฟังจากการบรรยายที่สนุกสนานนั้นก็ยิ่งทำให้คนเพลิดเพลินยิ่งขึ้น ตื่นเต้นขึ้น คนฟังก็อยากมีความเห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น และหากเรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับน่าตื่นเต้นพร้อมกับมีเพลงประกอบแล้วก็เป็นสิ่งเร้าใจมากที่สุดทีเดียว

ซ) ลีลาการเขียน เป็นของตนเอง นักเขียนทุกคนต่างก็มีความคิดในการเขียนแตกต่างกันของตนเอง ทั้งนี้เพราะเป็นตัวของตัวเอง การเขียนสารคดีแต่ละคนจึงมีลีลาการเขียนแตกต่างกันออกไปตามสำนวนของตนที่ไม่ค่อยจะเหมือนกับใคร และเป็นตัวของตัวเองดังที่กล่าวไว้ แม้ว่าสารคดีนั้นบางเรื่องจะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับสิ่งเดียวกัน แต่ลีลาการเขียนนั้นทุกคนก็ต้องยึดถือเอกลักษณ์ของตนเองไว้

ฅ) มีความเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ตามธรรมดาแล้วสารคดีนั้นเป็นการสร้างเรื่องราวเพื่อให้เกิดทางด้านความสร้างสรรค์ และการบันเทิง ตลอดจนความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นสารคดีจึงมุ่ง

ไปในทางที่ตีมากกว่าทางตำหนิติเตียนบุคคลใดๆ บทบาทของสารคดีจึงไปในทางที่มีความเห็นใจและเข้าใจทางด้านมโนมโนษย์มากกว่าทำลาย และเป็นการสร้างความสามัคคี สร้างความคิด มากกว่าการจับผิดซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นจากสารคดีส่วนมากก็มีลักษณะ เช่นดังกล่าวนี

ประเภทของสารคดี

มีอยู่ด้วยกัน ๑๔ ประเภทแต่ละสารคดีก็ไม่พ้นเรื่องดังกล่าวนี

- ๑) เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี (People and their ways)
- ๒) เรื่องที่ค่อนข้างแปลกกว่าธรรมดา (Unusual articles and objects)
- ๓) สถานที่ในบางแห่งที่ยังไม่รู้ (Unfamilliar places)
- ๔) ความสามารถเฉพาะตัว (Practical methods)
- ๕) ส่งเสริมบุคลิกภาพ (Personal improvement)
- ๖) เกี่ยวกับค่านพืชและสัตว์ (Plants and animals)
- ๗) ขำขันบันเทิงและสนุกสนาน (Diversion and amusement)
- ๘) ทัศนะที่สำคัญ (Significent Idea)
- ๘) การวิพากษ์วิจารณ์และปฏิกิริยา (Critical judgement and reactions)
- ๑๐) โอกาสที่น่าจดจำและเหตุการณ์ที่น่าบันทึกไว้
(Notable occasions and occurences)
- ๑๑) ผลการวิจัยและค้นคว้า (Investigation results)
- ๑๒) ข้อมูลทางเทคนิคและวิทยาศาสตร์ (Technical and Scientific data)
- ๑๓) ประสบการณ์ที่พิศวง (Extraordinary experiences)

การวางเค้าโครงเรื่องสารคดีนั้นจะทำในลักษณะใด

ในการเขียนสารคดีแต่ละครั้ง ต้องประกอบด้วยการวางโครงเรื่องดังนี้

- ก) ต้องการเขียนเรื่องอะไร
- ข) ค้นคว้าเรื่องนั้นให้ได้ใจความ
- ค) ใ้ทำงานนั้นมีจุดหมายที่แน่นอน
- ง) ต้องกะขนาดความยาวว่าจะเขียนประมาณเท่าใด ในเวลาวิทยุเท่าใด

- จ) ต้องหาเพลงประกอบให้เข้ากับเหตุการณ์
- ฉ) ต้องเขียนเรื่องอยู่ในกรอบของเรื่อง ไม่เขียนเรื่องอื่นเข้ามาปะปน หรือเขียนโดย

การออกนอกเรื่องราว

- ช) วางลีลาการเขียนให้ดี
- ซ) เมื่อเขียนเสร็จต้องตรวจบทและทบทวน พร้อมกับตรวจดูในความผิดพลาดถ้าจะมี และตัดส่วนไม่สำคัญออก

การเริ่มเรื่องสารคดีนั้นควรจะทำเนิ่นอย่างไร

การเริ่มเรื่องสารคดีนั้น ควรจะดำเนินให้มีประสิทธิภาพ เรียกร้องความสนใจของคนฟัง หรือ เราใจด้วยความอยากรู้อยากเห็นของคนฟังนั้น พร้อมกับมีลีลาและการบรรยายให้ผู้อ่านเข้าแนว และมีรายละเอียด เข้าช่วย และให้คนฟังได้สนุกสนานไปกับเนื้อเรื่อง โดยมีเพลงประกอบเป็นตัวประสาน

สารคดีควรมีการลงท้ายตอนจบอย่างไร

ในตอนจบนั้น สารคดีอาจจะมีการจบแบบนิยาย หรือแบบจบเรียบๆ หรือมีการจบให้ชวนคิดก็ได้ โดยใช้วิธีดังนี้

- ๑) ใช้ความคิดเห็นต่อเนื้อเรื่อง
- ๒) ให้เรื่องราวเพิ่มเติม
- ๓) ขวนให้ผู้ฟังวิหฤศิตเอาเองในเรื่องราว
- ๔) ใช้คำพูดที่คนฟังแล้วคิดในคำพูด
- ๕) แสดงความคิดเห็นของตนเอง
- ๖) แสดงอุปมาอุปมัย
- ๗) แสดงการยกอุทาหรณ์
- ๘) แสดงการเสียดสี หรือชมเชยยกย่อง
- ๙) มีจุดสรุปยอดในการจบสารคดี
- ๑๐) ตั้งปัญหาขึ้นมาให้คนคิดเกี่ยวกับสารคดีนั้น

ตัวอย่าง สารคดีเรื่อง "มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ"

ก่อนหน้าที่จะมีมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชูปถัมภ์ นั้น ได้มีโครงการในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถมาก่อนแล้ว

จากการที่ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เยี่ยมราษฎรทุกหนทุกแห่งในประเทศไทย สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ และการทำมาหาเลี้ยงชีพของราษฎรไทยทั่วทุกภาค ทรงทราบถึงความต้องการรายได้เสริม เพื่อให้พอเพียงแก่การยังชีพในภาวะปัจจุบัน และทรงสนพระทัยในงานฝีมือพื้นบ้าน หรือในวัตถุพื้นบ้านอันจะนำมาประกอบเป็นงานฝีมือได้

กล่าวได้ว่า ทุกท้องที่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นโครงการอาชีพหลัก อันหมายถึงการทำไร่ทำนาไว้ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ก็ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นโครงการอาชีพเสริม อันหมายถึงงานฝีมือต่างๆ ควบคู่กันไปด้วย

งานอาชีพเสริมที่เริ่มต้นอย่างจริงจังเป็นครั้งแรกและนำรายได้ที่พอใจมาสู่ชาวบ้าน เริ่มที่กลุ่มแม่บ้านหุบกะพง อำเภอบะอ่า จังหวัดเพชรบุรี ทั้งนี้ ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสรรที่ดินที่หุบกะพงให้ราษฎรได้อาศัยทำไร่เป็นอาชีพ พร้อมทั้งโปรดให้จัดระบบการส่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกเป็นที่สำเร็จได้ผลดีแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้ทรงทราบถึงความต้องการหารายได้เพิ่มเติมจากฝ่ายแม่บ้าน ซึ่งบางคนก็มีเวลาว่าง และบางคนก็ไม่แข็งแรงพอจะออกไปสู่งานหนักกลางแสงแดด แต่ใครทำตนให้เกิดประโยชน์แก่ครอบครัว จึงโปรดให้เกิดการอบรมประดิษฐ์สิ่งของจากปศุศนารายณ์ ซึ่งเป็นกอดินไม้ขึ้นง่ายในพื้นที่ดินปนทราย เช่นที่ อำเภอบะอ่า และหัวหิน โดยทรงมอบให้นางสนองพระโอษฐ์เป็นผู้ดำเนินโครงการ ขอความร่วมมือจากกระทรวงอุตสาหกรรม ส่งครูจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมไปฝึกอบรมชาวบ้านหุบกะพง จนสามารถประดิษฐ์ปศุศนารายณ์เป็นสินค้าออกจำหน่ายได้หลายอย่างได้แก่ กระเป๋า หมวก เข็มขัด รองเท้า และที่ใส่ผลไม้ ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันตลอดมา

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชดำริกว้างไปถึงการตลาดด้วย ดังนั้นเมื่อทรงประสบความต้องการอาชีพเสริม เช่นกันที่กลุ่มสตรีนิคมสร้างตนเอง คำบลอ่วน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จึงโปรดให้กลุ่มสตรีนั้นฝึกอบรมทำดอกไม้ประดิษฐ์ เพื่อไม่เป็นการแย่งตลาดสินค้าปศุศนารายณ์จากหุบกะพง ดอกไม้ประดิษฐ์นี้ใช้เศษผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าป่าน ผ้าแพร ได้ทุกอย่างตามแต่ลักษณะของดอกไม้ต้นแบบคณะครูวิทยาลัยสวนดุสิต ได้สนองพระราชประสงค์ไปให้การอบรมจนผู้รับการอบรมประดิษฐ์ดอกไม้

ได้เหมือนของจริงที่สุด ไม่ว่าจะเป็นคอกนางแย้ม บุนนาค กุหลาบ มะลิ หรือ พุทธรักษา ฯลฯ

เมื่อเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรภาคอีสาน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทอดพระเนตรเห็นหญิงชาวบ้านที่มีอายุนุ่งผ้าไหมมัดหมี่มารับเสด็จฯ มีลวดลายต่างๆ กันดูงามตา ผ้าไหมมัดหมี่นี้เป็นศิลปพื้นบ้านของคนอีสาน รู้จักทำรู้จักทอกันมาแต่ดั้งเดิม แต่ก็ดูจะค่อยๆ เสื่อมความนิยมลง เพราะทำยาก เสียเวลามาก ด้วยโปรดนิยมของไทยและโปรดที่จะรักษาศิลปพื้นบ้านให้คงอยู่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ราชเลขาอนุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ติดตามเรื่องการทอผ้าไหมมัดหมี่ โดยกำชับให้ใช้ไหมพันธุ์พื้นเมืองล้วน ให้ผู้ชำนาญทางการย้อมสีไปสอนชาวบ้าน เพื่อย้อมสีให้ติดคงทน ไม่ตกและไม่ต่าง ให้เสาะหาลายมัดหมี่แบบเก่าๆ ของพื้นบ้านเป็นตัวอย่างฟื้นฟูจัดทำขึ้นอีกและทรงรับซื้อ และทรงนำมาใช้ เป็นฉลองพระองค์ในวโรกาสต่างๆ ทั้งชุดสั้นชุดยาว และชุดไทย จนในปัจจุบันนี้สตรีทั่วไปในกรุงเทพฯ โดยเสด็จพระราชนิยมนิยมใช้ผ้าไหมมัดหมี่ตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าไปงานต่างๆ เป็นประจำ ในขณะที่กลุ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ในโครงการสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีรายได้ที่สม่ำเสมอ ความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งนี้เพราะทรงให้ราชเลขาอนุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถฯ ไปรับซื้อในราคาเพียงธรรม โดยไม่ต้องผ่านคนกลาง ชาวบ้านจึงได้รับเงินน้ำพักน้ำแรงของเขาอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส ครั้งหนึ่ง เป็นเวลาที่ราคายางตกต่ำมาก ชาวบ้านที่ทำสวนยางหรือรับจ้างกรีดยาง มีรายได้ลดลง เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้โปรดให้เขาเหล่านั้นได้มีอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริม โปรดให้นางสนองพระโอษฐ์เป็นผู้ดูแลโครงการได้พระราชทานที่กระตุก เส้นฝ้าย และอุปกรณ์ทุกอย่าง ได้รับความร่วมมือจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ส่งครูไปอบรมความรู้ทางการย้อม และได้ครูจาก เกาะยอ จังหวัดสงขลา สอนการทอ เริ่มจากการทอผ้าริ้วลาย แล้วมีพระราชดำริว่า ดอกไม้ประจำจังหวัดนราธิวาส คือดอกต้นหยง หรือ ดอกพิกุล ผ้าที่ทอจากจังหวัดนี้จึงควรมีลวดลายเป็นดอกพิกุล เมื่อครูจาก เกาะยอสอนทอผ้าลายดอกพิกุลอย่างง่ายๆ แล้ว ได้โปรดให้ครูจากจังหวัดลำพูนไปสอนทอผ้ายกดอกพิกุลด้วยวิธีแบบลำพูน

หลังจากเกิดน้ำท่วมใหญ่ในท้องที่จังหวัดอ่างทองและอยุธยา เมื่อพ.ศ. ๒๕๑๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปเยี่ยมราษฎรผู้ประสบภัยเหล่านั้น ทรงทราบว่าต่างประสบความเดือดร้อนจากสภาพน้ำท่วม ส่วนอาชีพอื่นที่ทำประกอบกันไป มีการทำอิฐ ซึ่งก็ต้องอาศัยดินฟ้าอากาศช่วย ถ้าฝนตกก็ตากอิฐไม่ได้ และเป็นงานหนัก กับการเหลาไม้ก้านธูป ซึ่งเป็นงานที่ได้ผลช้าและค่าแรงต่ำ ได้ทอดพระเนตรเห็นดินริมฝั่งแม่น้ำที่ตำบลบางเสด็จ จังหวัดอ่างทอง ว่า

เป็นดินมีลักษณะเหนียวพอจะปั้นตุ๊กตาได้ และทรงรำลึกถึง "ตุ๊กตาชาววัง" เมื่อครั้งทรงพระเยาว์ จึงโปรดให้อาจารย์จากโรงเรียนเพาะช่างไปสอนการปั้นตุ๊กตาไทยแก่ชาวบ้านบางเสด็จ โดยมีเจ้าหน้าที่ในกองราชเลขาณูการ ในพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธินาถ เป็นผู้ประสานงาน งานปั้นตุ๊กตาไทยดำเนินไปด้วยดี มีผู้นิยมซื้อหา บางทีก็มีนักทัศนอาจรเป็นคณรลไปชม และซื้อตุ๊กตาเหล่านั้นถึงหมู่บ้าน

ใกล้ๆ กับหมู่บ้านตุ๊กตาไทยนั้น โปรดให้ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชาธินาถ ทรงมีพระราชดำริถึงการณีใกล้ๆ ต่อไปภายหน้าโลกจะประสบภาวะน้ำมันขาดแคลน เครื่องอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่จะต้องหันมาประกอบด้วยฝีมือแทนเครื่องจักร ดังนั้นจึงนำพื้นฟูการทอผ้าด้วยมือเพื่อนำมาใช้ประกอบเป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาหมู่บ้านในอรัเภาใกล้เคียงอีก ๓ แห่งในจังหวัดอยุธยา ก็ได้ขอพระราชทานตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายขึ้นบ้าง ก็โปรดเกล้าฯพระราชทานเช่นกัน ทั้งก็กระตุก สี เส้นด้าย อุปกรณ์การย้อมการทอทุกอย่าง โดยมีครูจากกองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นผู้ให้การอบรม และนางสนองพระโอษฐ์ เป็นผู้ดูแลโครงการ ในปัจจุบันผ้าฝ้ายทอมือจาก ๔ กลุ่มนี้ ได้รับความนิยมมาก เพราะเนื้อหนา แน่นเนียน สีสดสวย และใช้ทน

โครงการทั้งหมดที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นโครงการที่ดำเนินไปด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชาธินาถ ประกอบกับความร่วมมือที่ได้รับจากหน่วยงานต่างๆ ตามที่ได้กล่าวนามถึงโครงการ เหล่านี้มุ่งรักษาศิลปงานฝีมือและเพิ่มรายได้แก่ชาวไร่ชาวนา อาจแบ่งลักษณะการช่วยเหลือโครงการได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. โครงการส่งเสริมสนับสนุนงานฝีมือที่ชาวบ้านทำเป็นอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น ผ้าไหมมัดหมี่
๒. โครงการฝึกอบรมให้ชาวบ้านทำงานฝีมือที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อนเลย เช่น การปั้นตุ๊กตา การทอผ้า เป็นต้น

ก่อตั้งมูลนิธิ

เมื่อผลงานจากโครงการต่างๆ เป็นที่รับทราบกว้างขวางขึ้น จึงมีข้าราชการและผู้มีจิตศรัทธา หลงเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล เพื่อใช้จ่ายในกิจการเหล่านี้ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้งมูลนิธิขึ้นใน พ.ศ.๒๕๑๔ พระราชทานชื่อว่า "มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์" และทรงรับ เป็นองค์ประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิ วัตถุประสงค์กว้างๆ ของมูลนิธิก็เพื่อรักษา สนับสนุน และให้การอบรม เกี่ยวกับการประดิษฐ์ศิลปพื้นบ้าน เพื่อให้เป็นอาชีพ เสริมแก่ชาวไร่ชาวนายามว่างฤดูทำไร่ทำนาหรือยามพืชผลเสียหาย ก็จะได้มีการประกอบอาชีพเสริมเป็นรายได้ทดแทน

ดังนั้น โครงการต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงได้รับการรวบรวมนำมาไว้เป็นโครงการของ "มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ" ภายหลังจากที่ได้ทรงดำเนินการมาแล้วเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี เป็นการส่วนพระองค์

งานฝีมือขึ้นบ้าน ซึ่งทรง เริ่มและทรงสนับสนุนให้คนพวกรุ่นยังมีอีกหลายอย่างได้แก่

๑. โปรดให้ตั้งกลุ่มทำกระเป๋าค้วย่านลิปะที่จังหวัดนราธิวาส ด้วยทรงเห็นว่าที่จังหวัดนี้มีย่านลิปะขึ้นมากมาย เช่นเดียวกับที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ไม่มีผู้คิดประดิษฐ์เป็นของใช้ จึงโปรดให้ครูจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ไปฝึกสอนกลุ่มที่ทรงตั้งขึ้น จนผลิตงานฝีมือออกมาจำหน่ายได้
๒. ทรงสนับสนุนการทอเสื่อด้วยกระจูด ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นในที่ชื้นแฉะและมืออยู่ทั่วไปในจังหวัดภาคใต้ ทรงแนะนำเรื่องการใช้สี และทอลวดลายที่สวยงาม
๓. ตั้งกลุ่มจักสานด้วยไม้ไผ่ที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดอยุธยา
๔. ตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกด้วยด้ายมัน ที่จังหวัด เชียงใหม่ ซึ่งปัจจุบันนี้ให้ผลงานที่สวยงามและสม่ำเสมอ
๕. โปรดให้สอนการปักช่อบแบบไทยทั้งที่ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ เป็นลายเด็กไทย และดอกไม้ต่างๆ ซึ่งได้นำมาประกอบเป็นหน้าหมอน กรอบรูป กระเป๋าถือ ของแวนตา และกล่องใส่ของ เครื่องประดับ
๖. สอนให้ชาวบ้านจังหวัด เชียงใหม่ ทำไม้แขวนเสื้อจากไม้ซ้อ ซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อน และหาได้ง่ายในท้องถิ่น นำออกจำหน่ายเป็นที่นิยมใช้กันมาก

กำเนิด "ร้านจิตรลดา"

เมื่อมีผลงานหลายชนิดตามที่ได้กล่าวมาแล้วผลิตออกอย่างสม่ำเสมอ ได้มีการนำออกจำหน่ายเป็นครั้งคราวในโอกาสต่างๆ เช่น ในโอกาสที่มีผู้ขอพระราชทานเผ้าฯ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพระราชสมภพ และ วันประสูติ เป็นต้น แต่ก็นับว่าเป็นการจัดจำหน่ายในวงแคบและในเวลาจำกัด เลขาธิการมูลนิธิ จึงดำริที่จะให้มีการจำหน่ายอย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นการเผยแพร่ผลงานซึ่งมีคุณภาพ และสนับสนุนการใช้สินค้าไทย ทั้งเพื่อมีรายได้จากการจำหน่ายนำไปหมุนเวียนลงทุนจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ในการผลิตต่อไป พอดีกับศูนย์การค้าโอเรียลเต็ลปลาซ่า จะเปิดขึ้นใหม่ และผู้จัดการศูนย์นี้ใคร่สนองพระราชประสงค์ในด้านส่งเสริมการนิยมสินค้าไทย ได้กรุณาจัดห้องชั้นบนของโอเรียลเต็ลปลาซ่า เปิดเป็นร้านจำหน่าย

สินค้าในโครงการของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ โดยไม่คิดค่าเช่า เมื่อตกลงกันในรายละเอียดต่างๆ แล้ว จึงได้เปิดร้านจำหน่ายสินค้าของโครงการฯ ขึ้น และได้รับพระราชทานชื่อร้านว่า "ร้านจิตรลดา" โดยเริ่มเปิดเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๐ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนิน เป็นองค์ประธานในวันเปิด "ร้านจิตรลดา" มีอาสาสมัครหมุนเวียนกันมาช่วยดูแลความเรียบร้อย เป็นเวรประจำแต่ละวันในสัปดาห์

กิจการของร้านดำเนินไปด้วยดี มีผู้นิยมอุดหนุนซื้อสินค้า เพราะนอกจากจะได้ของอันพึงพอใจแล้ว ยังได้กุศลอีกด้วย ผ้าฝ้ายทอมือ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้ายก และกระเป๋าย่านลิเภา เป็นสินค้าขายดี และมีชื่อในขณะนี้ สินค้าประเภทที่มีลายปักแบบไทย เสื้อกระจูด และเครื่องจักสานอื่นๆ ก็เป็นที่นิยมไม่น้อย เพื่อให้สะดวกแก่ผู้สนใจใคร่ชม และซื้อสินค้าของ "ร้านจิตรลดา" จึงได้มีการสาขาขึ้นอีก ๒ แห่งคือ

ร้านจิตรลดา ๒ อยู่ที่ชั้นล่างของศาลาเครื่องราชอิสริยยศและเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ในพระบรมมหาราชวัง โดยได้รับความ เชื่อ เพื่อจากอธิบดีกรมธนารักษ์ ให้ใช้สถานที่และจัดทำเครื่องตกแต่งให้ด้วย

ร้านจิตรลดา ๓ อยู่ในบริเวณหมู่บ้านไทย สวนสามพราน โดยได้รับความ เชื่อ เพื่อจากเจ้าของสถานที่เช่นกัน

และในเวลาอันใกล้ นี้ ก็จะมีร้านจิตรลดา ๔ เปิดขึ้นที่เมืองพัทยาโดยปลัดเมืองพัทยา เป็นผู้ติดต่ออำนวยความสะดวก

เมื่อสินค้าในร้านจิตรลดาทุกสาขาขายดี ผู้ผลิตก็มีกำลังใจผลิตของที่มีคุณภาพ และมีกำลังผลิตที่สูงขึ้น ประโยชน์ทั้งสินก็จะตกอยู่กับผู้ผลิต ซึ่งเป็นชาวไร่ชาวนาเอง ที่จะมีรายได้สูงขึ้น เสริมความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้น สมพระราชปณิธานแห่งสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในอันที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ของสตรีไทยในชนบท

คำประกาศสดุดีพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่ผู้อำนวยการใหญ่ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญเซเรส ในวันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๒ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

โดยที่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ แห่งประเทศไทย มีพระราชหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม พระราชทานพระมหากรุณาอนุเคราะห์ แก่กุลพลกนิกรชาวไทยทั้งมวลอยู่เสมอมิได้ขาด โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งผู้ที่ซัดสนจนยากในท้องถิ่นชนบท ดังเห็นได้จากการที่ทรงทุ่มเทอุทิศทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะ เป็นกำลัง พระวรกายหรือกำลังทรัพย์ โดยไม่ทรงคำนึงถึงพระองค์เองเลยแม้แต่น้อย พระราชทานความร่วมมือให้แก่องค์การสังคมสงเคราะห์ กับองค์การกุศลต่างๆ อันมุ่งที่หาทางบรรเทาความทุกข์ร้อนของประชาชนที่ยากจนทั้งหลายโดยจัดหาอาหารเลี้ยงดูผู้อดอยาก ชาติแคลน ตลอดจนแสวงหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ที่มีอันต้องตกระกำลำบาก รวมทั้งบรรดาเด็กกำพร้าที่ไร้ญาติขาดมิตรทั้งหลายทั้งปวง

โดยที่ทรง เป็นผู้มอง เห็นการณ์ไกลและทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะยกฐานะของสตรีให้มีระดับสูงขึ้นอยู่เสมอ ดังเห็นได้จากการที่ได้พระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์แก่สมาคมองค์การต่างๆ ตลอดจนโครงการให้การศึกษาศึกษาและฝึกอบรมสตรี ให้บังเกิดความรู้ความสามารถที่จะยกระดับ เศรษฐกิจกับสวัสดิการทางสังคมของตนให้สูงขึ้น ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมให้บังเกิดความนิยมในศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติอัน เป็นมรดกตกทอดกันมาแต่โบราณกาลอีก โสภหนึ่งด้วย

โดยที่ทรงพระเมตตาธรรมอย่างล้ำลึก ทรงปรารถนาปรารถนาที่จะให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วประเทศ ดังเห็นได้จากการที่ทรงสนับสนุนพระบรมราชโบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะพระราชทานโอกาสให้บรรดาเกษตรกรได้มีส่วนเป็นเจ้าของที่ดินที่ทำกินกันอย่างทั่วถึง

โดยที่ทรงรับเอาเป็นพระราชภาระที่จะกำหนดและส่งเสริมโครงการต่างๆ ในระดับหมู่บ้านตามชนบท เพื่อช่วยให้สตรีชนบทสามารถช่วยเหลือครอบครัว ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากผลงานของตนเองอีกทางหนึ่ง

โดยที่ทรง เป็นผู้ที่มีทัศนะอันกว้างขวาง ทั้งในฐานะที่เป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นประหนึ่งพระแม่เจ้าของประชาชนทั้งประเทศ ทรงปรารถนาที่จะทอดพระเนตรเห็นทุกๆ คนในสังคมไทยปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนเพื่อนร่วมชาติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความสำนึกในความจริงซื่อที่ว่าผลของความซื่อสัตย์สุจริต เท่านั้นที่จะนำมาซึ่งความสงบสุขมาสู่ตนและส่วนรวม

เมื่อได้พิจารณาถึงพระคุณอันน่าชื่นชม พร้อมทั้งพระราชกรณียกิจอันน่ายกย่องสรรเสริญ เป็นอเนกปริยายแล้ว องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ จึงใคร่จะขอพระราชทานนามเกล้านามกระหม่อมถวายเหรียญเชเรสแห่งปีคริสตศักราชที่ ๑๙๗๔ แด่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ แห่งประเทศไทย ณ วันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นี้